

บทที่ 4

สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม-วัฒนธรรม ของชุมชนที่ศึกษา

การศึกษาชุมชนถูกพิจารณาว่าเป็นระบบสังคมประเภทหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยหลายระบบ และส่วนประกอบที่สำคัญของระบบย่อยเหล่านี้ ก็คือ การที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีกิจกรรมในชีวิตประจำวันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือความจำเป็นร่วมกัน โดยมองในแง่ความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างคนหรือกลุ่มคนในชุมชนนั้น ๆ เช่น จะต้องมีความรู้สึกนึกคิดที่คล้ายคลึงกัน มีการไปมาหาสู่กัน หรือมีแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีในแนวเดียวกัน การศึกษาและวิจัยชุมชน จึงเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจลักษณะชุมชนที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอาศัยอยู่

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนที่ศึกษา

เชียงใหม่อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 700 กิโลเมตร เกือบตลอดระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่ จะพบสภาพความแตกต่างอย่างมากระหว่างเมืองกับชนบท เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองชายแดน ห่างจากตัวเมืองเพียง 100 กว่ากิโลเมตรก็จะเป็นชายแดนไทยติดต่อกับพม่า อันเป็นประเทศที่ค่อยพัฒนาอย่างมาก เมื่อเทียบกับความเจริญของประเทศตะวันตก ในขณะที่เชียงใหม่ถือกันว่ามีความสำคัญและความเจริญเป็นอันดับ 2 ของประเทศ

เชียงใหม่มีพื้นที่กว้างใหญ่และภูเขาจำนวนมาก ทำให้มีการแบ่งเขตการปกครองออกถึง 19 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ 195 ตำบล และ 1,656 หมู่บ้าน (ข้อมูลปี พ.ศ. 2533) พื้นที่เพียง 31 % ของทั้งหมดเป็นที่ราบผืนดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกอยู่บริเวณที่ราบลุ่มรอบตัวเมืองเชียงใหม่ ในเขตอำเภอเมือง สันทราย แม่ริม หางดง สารภี สันป่าตองและแม่แตง ที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งมีทิวเขาสุเทพ-ปุย-อินทนนท์ อันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาถนนธงชัยขนานทางทิศตะวันตก และมีทิวเขาขุนตาลอันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาผีปันน้ำขนานในแนวเหนือ-ใต้ อยู่เบื้องทิศตะวันออก (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2535 : 92 - 11)

ประมาณเกือบ 700 ปีที่ผ่านมา เชียงใหม่เป็นอิสระมีฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครองของแคว้นล้านนา ซึ่งรุ่งเรืองในยุคเดียวกับแคว้นสุโขทัย เชียงใหม่มีประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตเป็นแบบอย่างเฉพาะตัว เชียงใหม่เคยเป็นเมืองขึ้นของพม่า และเป็นเมืองขึ้นของฮันบุรีและรัตนโกสินทร์ ต่อมาถูกยกเลิกฐานะเมืองขึ้น กลายเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลพายัพ และในที่สุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา จังหวัดเชียงใหม่ถูกลดฐานะเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย นับตั้งแต่นั้นมาอำนาจในการปกครองและกำหนดนโยบายก็รวมศูนย์อยู่ที่ กรุงเทพฯ เชียงใหม่ จึงมิได้แตกต่างไปจากจังหวัดอื่น ๆ ในประเด็นที่ว่าไม่สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตัวเอง

จากการเริ่มโครงการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือในปี พ.ศ. 2528 ตามแนวคิดที่จะสร้างความสมดุลย์ในระบบของเมืองในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เพื่อเร่งรัดพัฒนาให้เมืองหลักของภาคต่าง ๆ ได้ทำหน้าที่กระจายความเจริญออกจากกรุงเทพฯ ให้เป็นศูนย์กลางการจ้างงานการให้บริการและการบริหารของแต่ละภูมิภาคนั้น ได้ส่งผลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ในการกระจายความเจริญไปยังพื้นที่ภายในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ และพื้นที่โดยรอบเมืองหลักเชียงใหม่ รวมทั้งพื้นที่ในอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงอย่างมากมาย

การกำหนดนโยบายพัฒนาเมืองเชียงใหม่ ปรากฏในเอกสารซึ่งได้เสนอโครงการบริหารรูปแบบมหานครขึ้นมา โดยยึดถือขอบเขตของผังเมืองรวมเชียงใหม่ พ.ศ. 2532 ที่มีเนื้อที่ประมาณ 400 ตร.กม. ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนเมืองโดยรอบเพียง 8 แห่ง ได้แก่ เทศบาลนครเชียงใหม่ สุขาภิบาลช้างเผือก สุขาภิบาลแม่ริม สุขาภิบาลแม่ใจ สุขาภิบาลสันทราย สุขาภิบาลตันเปา สุขาภิบาลยางน่อง และสุขาภิบาลหางดง (วันชัย ปุณยสุวรรณ์, 2534 : 3)

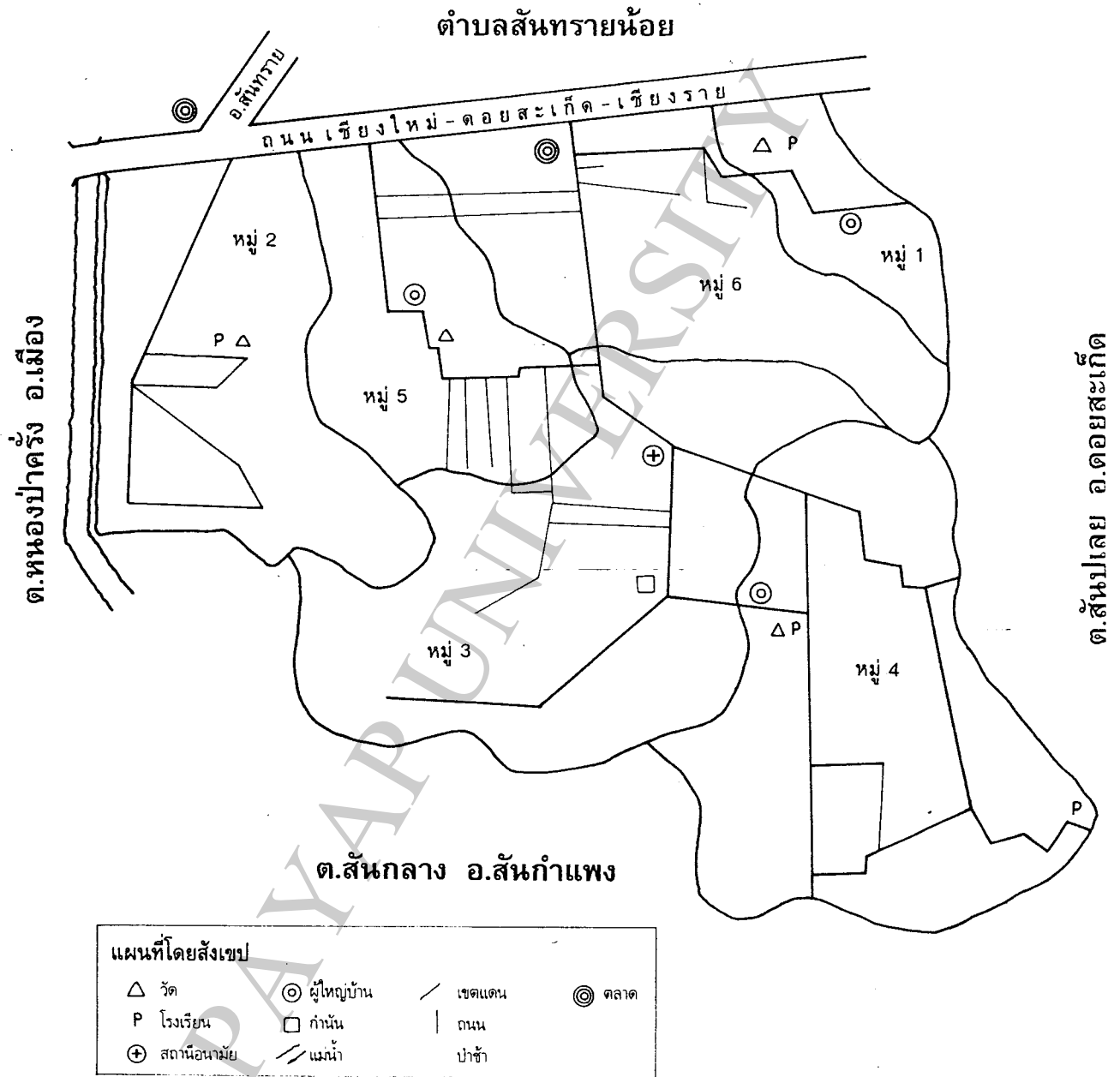
ในความเป็นจริงชุมชนเมืองไม่ได้หยุดอยู่เฉพาะในเขตเมืองตามกฎหมาย แต่ได้ขยายไปตามชายขอบของเมืองและชนบทอีกมาก ยิ่งเขตเมืองตามกฎหมายขยายไปเท่าไร การขยายตัวตามธรรมชาติก็จะตามไปเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าคนส่วนใหญ่ต้องการรับบริการจากเทศบาลแต่ละแห่งเดียวกันก็ต้องการเลี้ยงภาษีและกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับในเขตเทศบาล

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัด เชียงใหม่ ที่มีได้มีการวางแผนหรือควบคุมไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาทางเกษตร ทั้งนี้เนื่องมาจากทางรัฐบาลมิได้มีกฎหมายควบคุมหรือแบ่งเขตการใช้พื้นที่หรือแม้แต่การเป็นเจ้าของที่ดิน จากผลการวิเคราะห์ทางนโยบายของ สมคิด แก้วทิพย์ (สมคิด แก้วทิพย์, 2532) พบว่ามีความขัดแย้งทางนโยบายและทางปฏิบัติ เช่น ในขณะที่รัฐได้ให้แนวทางไว้ว่า จะอนุรักษ์ที่ดินที่อุดมสมบูรณ์เพื่อการเกษตรโดยผ่าน พ.ร.บ. ผังเมือง พ.ศ. 2518 แต่ในขณะเดียวกันก็ได้มีกฎหมายฉบับอื่นที่อนุญาตให้ใช้พื้นที่เกษตรกรรมเพื่อการอยู่อาศัย และการจัดสรรที่ดิน เพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ ได้

เมืองเชียงใหม่และเขตชานเมืองจึงเป็นศูนย์รวมของโครงการบ้านจัดสรรอีกมากมาย และมีอาคารพาณิชย์และทาว์นเฮาส์ถูกสร้างกระจายอยู่ทั่วไป แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การก่อสร้างในช่วงที่ผ่านมาเป็นการเก็งกำไร ไม่ใช่สร้างตามความต้องการของคนในท้องถิ่น ดังนั้น ในปัจจุบันจึงมีตึกแถวร้างมากมาย กระจายอยู่ทุกวัน จากการสำรวจของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการภาคเหนือรายวัน พบว่า เฉพาะถนนสุขุมวิทไฮเวย์อ้อมเมือง มีตึกแถวร้างถึง 300 กว่าคูหา คิดเป็น 60 % ของโครงการทั้งหมด ถ้าหากจะสำรวจทั่วเชียงใหม่แล้ว จำนวนจะสูงกว่านี้มาก และนับว่าเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างใหญ่หลวง

เมื่อเมืองเชียงใหม่มีการลงทุนมากขึ้น แรงงานจากชานเมืองชนบท และจากต่างถิ่นที่อพยพเข้าสู่เชียงใหม่ ก็เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับการส่งเสริมอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย จึงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากทั้งในและต่างประเทศหลั่งไหลมาเยือนเชียงใหม่มากยิ่งขึ้น จนเห็นได้ว่า ในช่วง 7 ปีที่ผ่านมา เชียงใหม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายด้าน เช่น จำนวนประชากร ยานพาหนะ อาคารร้านค้า แหล่งชุมชนแออัด และที่อยู่อาศัย ขยะ และมลภาวะเป็นพิษเพิ่มมากขึ้น โบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ถูกรุกล้ำทัศนียภาพที่สวยงามตามธรรมชาติถูกบดบังไปด้วยสิ่งก่อสร้างและป้ายโฆษณา วัฒนธรรมประเพณี และวิถีปฏิบัติแบบล้านนามีการปรับเปลี่ยนและตัดแปลง นอกจากนี้ ภาษาพื้นเมืองและค่านิยมดั้งเดิมก็ถูกละเลยมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีแนวโน้มบริโภคนิยมมากขึ้น การเป็นศูนย์การท่องเที่ยวของเชียงใหม่ ได้ทำให้นักสถานบริการเกิดขึ้นมากมาย หนึ่งจำนวนหนึ่งถูกล่อลวงให้มาเป็นหญิงบริการ ถูกกักขังหนองเงี้ยวให้ประกอบอาชีพโสเภณี หนึ่งจำนวนหนึ่งเข้ามาประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ไปจนเจือจรรอบครัว เนื่องจากหญิงเหล่านี้คือการศึกษา และ

แผนที่โดยสังเขป ตำบลสันพระเนตร

สังคมไม่เปิดโอกาสให้ทางเลือกในการประกอบอาชีพอย่างอื่นเท่าใดนัก และปัจจุบันการแพร่ระบาดของโรคเอดส์เป็นเรื่องที่น่าวิตกอย่างยิ่ง เป็นปัญหาสังคมที่ต้องมีการแก้ไขโดยรีบด่วน เพราะมีผู้เสียชีวิตจากโรคนี้เป็นจำนวนมาก มีทารกที่ติดเชื้อเอดส์ หรือกลายเป็นลูกกำพร้า เนื่องจากพ่อแม่เสียชีวิตจากโรคเอดส์เพิ่มจำนวนขึ้นทุกวัน

ตำบลสันพระเนตร อยู่ในเขตอำเภอสันทราย ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศเหนือประมาณ 8 กิโลเมตร ประกอบด้วย หมู่บ้าน 6 หมู่บ้าน คือ บ้านสันศรี (หมู่ 1) บ้านแม่ควา (หมู่ 2) บ้านแม่ย้อย (หมู่ 3) บ้านสันพระเนตร (หมู่ 4) บ้านใหม่ (หมู่ 5) และบ้านแม่ย้อยเจริญสุข (หมู่ 6) การคมนาคมภายในตำบลสามารถติดต่อกันได้ทุกฤดูทุกหมู่บ้าน สามารถเดินทางไปเมืองเชียงใหม่และอำเภอดอยสะเก็ดรวมทั้งจังหวัดเชียงใหม่ได้ด้วยเส้นทางไฮเวย์ที่ผ่านหมู่บ้านในตำบลสันพระเนตร (ดูแผนที่ประกอบ) และด้วยตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย เป็นเขตชานเมืองเชียงใหม่ มีระบบเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับเมืองเชียงใหม่ โดยถูกระบุไว้เป็นพื้นที่ในเขตผังเมืองรวม ซึ่งเทศบาลมีนโยบายจะขยายเขตเทศบาลออกมาครอบคลุมพื้นที่นี้ด้วย ประชากรในเขตเมืองและในอำเภอสันทราย จึงเสมือนมีที่อยู่อาศัยในอาณาบริเวณเดียวกัน มีกิจกรรมในชีวิตประจำวันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือความจำเป็นร่วมกัน ฉะนั้น การเดินทางเข้าเมืองเชียงใหม่เพื่อทำงาน เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อซื้อสินค้าและบริการ จึงเป็นเรื่องปกติประจำวัน

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของตำบล พบว่า ตำบลสันพระเนตร มีวัดอยู่ 5 วัด มีโบสถ์คริสต์ 1 โบสถ์ มีโรงเรียน 4 โรงเรียน มีโรงฆ่าสัตว์ 5 โรง โรงงานประกอบอาหาร 1 โรง ตลาดสด 1 แห่ง ประปาหมู่บ้าน 2 แห่ง ฟาร์มหมูและไก่อย่างละ 1 และ 2 ตามลำดับ โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก 2 แห่ง มีสถานที่ผลิตและจำหน่ายอุปกรณ์ก่อสร้างอย่างละ 2 แห่ง ร้านเสริมสวย ตัดผมชายและหญิงอย่างละ 1 และ 6 ตามลำดับ มีร้านจำหน่ายอาหาร 2 แห่ง ร้านขายของชำ 25 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 1 แห่ง คลินิกเอกชน 3 แห่ง จำนวน อสม. และ ผส. (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและผู้สื่อข่าวสารสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) อย่างละ 5 และ 44 คน ตามลำดับ มีการสื่อสารโดยใช้เสียงตามสายภายในหมู่บ้าน 5 หมู่บ้าน และมีจำนวนหมู่บ้านจัดสรร จำนวน 9 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งตำบลประมาณ 6,000 คนเศษ (สำรวจโดยสถานีอนามัยตำบลสันพระเนตร, 2535) ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าตำบลสันพระเนตรมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ ที่ดินทางการเกษตรถูกใช้เพื่อ

การคมนาคมภายในตำบล สามารถติดต่อกันได้ทุกฤดู ทุกหมู่บ้าน

ผืนดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก และพื้นที่ในเขตชลประทานไม่ได้ถูกใช้
เป็นพื้นที่เพื่อทำการเกษตรอีกต่อไป

วัตถุประสงค์อื่น และมีการเปลี่ยนมือโดยผ่านการเก็งกำไรอย่างรวดเร็ว สภาพชุมชนจึงไม่ซับซ้อนต่อไป ทั้งนี้ ตำบลสันพระเนตรยังเป็นแหล่งรองรับการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของประชากรในเมืองและจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่อย่างมากมาย โดยพิจารณาได้จากจำนวนหมู่บ้านจัดสรรที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพราะสามารถเข้าไปทำงาน รวมทั้งมาพักผ่อนหย่อนใจ หากความสุขสำราญในเมืองเชียงใหม่ได้โดยง่าย ชาวบ้านสันพระเนตรที่อยู่อาศัยในพื้นที่นี้มาแต่เดิมก็ต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตามไปด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกในวิถีการดำเนินชีวิต

2. สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่ศึกษา

เมืองเชียงใหม่และชนเมืองอย่างสันพระเนตร มีความเจริญทางค่านิยม มีความเป็นอยู่แบบสังคมเมืองที่ชัดเจน วิถีชีวิตอาศัยเครื่องจักรและเทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่ต้นจนไปจนกระทั่งหลักอีกครึ่งหนึ่งต้องอาศัยเครื่องอำนวยความสะดวกจากเครื่องจักรและเทคโนโลยีดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มชั่วโมงการทำงานต่อวันเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนั่นหมายถึงว่า จะมีรายได้จากการทำงานเพิ่มขึ้น และเป็นการเพิ่มอำนาจในการซื้อและการบริโภคของตนได้มากขึ้น ตามไปด้วย ผู้ที่กำลังซื้อหรืออำนาจในการบริโภคสูง จะได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นคนมีหน้ามีตา เนื่องด้วยการยอมรับจากสังคมเปลี่ยนจากระบบการวัดคุณธรรมไปเป็นการวัดที่ความร่ำรวย ห่มเฟื้อยทางวัตถุ กระแสค่านิยมเรื่องนี้ดูจะรุนแรงและชัดเจนขึ้นในชุมชนเขตเมือง และชนเมืองที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว เช่น ชุมชนสันพระเนตร

อาชีพเกษตรกรยังคงปรากฏอยู่ในชุมชนสันพระเนตร แต่มีจำนวนน้อยลง เมื่อเทียบกับการรับจ้างทั่วไป นอกจากนี้ ยังมีผู้รับราชการและรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งค้าขายด้วย และด้วยการเป็นชุมชนเกษตรกรมาก่อน ในบริเวณที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตรกรรมที่สุดของเมืองเชียงใหม่ ทำให้ชุมชนสันพระเนตรยังคงเหลือร่องรอยของวิถีชีวิตแบบเกษตรกรอยู่ด้วย โดยเฉพาะเรื่องระบบครอบครัวและเครือญาติ ปัจจุบันสภาพครอบครัวของชุมชนสันพระเนตร กระจายออกเป็นครอบครัวเดี่ยวที่อยู่ในระยะการตั้งครอบครัวใหม่ ภายใต้วงจรครอบครัวแบบ Stem Family ที่มีลักษณะครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวขยายสลับกันไปตามเวลาและสถานการณ์ คือระบบครอบครัวที่ลูก ๆ

ที่ดินทางการเกษตรถูกใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่น และมีการเปลี่ยนมือโดยผ่าน
การเก็งกำไรอย่างรวดเร็ว

ความเจริญทางวัตถุ ความเป็นอยู่แบบสังคมเมือง คือทิศทางการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ
ในตำบลสันพระเนตร 2535

ส่วนใหญ่พร้อมด้วยคู่สมรสจะยังคงอาศัยอยู่กับพ่อแม่ พี่น้อง ในครอบครัวกำเนิด (Family of Procreation) ช่วงระยะเวลาหนึ่งหลังการสมรสแล้ว จึงจะอพยพออกมาตั้งครอบครัวของตนเอง ขึ้น โดยมีลูกคนใดคนหนึ่งพร้อมด้วยคู่สมรสอาศัยอยู่กับบิดามารดาอย่างถาวร ขณะเดียวกันบรรยากาศภายในครอบครัวยังคงเป็นระบบที่พ่อแม่เป็นใหญ่ ทุกคนจะต้องเคารพเชื่อฟัง แม้ว่าการตัดสินใจในปัญหาสำคัญของครอบครัว เช่น รายรับ-รายจ่าย เรื่องของลูก ฯลฯ จะเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีกับภรรยาก็ตาม

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ พบว่า ไม่ใช่ลักษณะของการนับญาติทางเดียว แต่เป็นการนับญาติ 2 ทาง โดยที่มิตัวเองเป็นศูนย์กลางในระบบความสัมพันธ์กับญาติทั้งฝ่ายพ่อและแม่ การนับญาติทั้ง 2 ฝ่าย ทำให้เกิดความผูกพันกับญาติผู้ใหญ่ และพี่น้อง ที่มีความสัมพันธ์ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในงานเทศกาลรื่นเริง ความมีญาติพี่น้องมากทำให้กลายเป็นผู้กว้างขวางในสังคม ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการยอมรับทางสังคม โดยเฉพาะผู้ที่มิญาติพี่น้องมาก มักมีโอกาสได้รับเลือกให้เป็นผู้นำในกิจกรรมของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ หรือ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เขาจะกลายเป็นผู้นำอันเป็นผลผลิตของโครงสร้างทางสังคมที่ชุมชนให้การยอมรับ

บทบาทที่เด่นชัดของผู้หญิงในชุมชนล้านพระ นคร คือ การเป็นแม่บ้านและยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ผลิตและเป็นคู่คิดร่วมตัดสินใจในกิจกรรมสำคัญ ๆ ของครอบครัว โดยที่ผู้หญิงมีบทบาททั้งงานในบ้านและนอกบ้าน เช่น บทบาทภายในบ้าน คือ เป็นผู้ทำงานของครอบครัวในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ จัดการเรื่องอาหารการกิน ดูแลเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ดูแลความสะอาดเรียบร้อยของเด็ก ดูแลเรื่องสุขภาพอนามัย ซักรีดเสื้อผ้า ดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน จัดการรายรับรายจ่ายประจำวัน ดูแลสัตว์เลี้ยงและพืชผัก เป็นผู้แบ่งงานให้ทุกคนในครอบครัว ช่วยแบ่งเบาภาระในบ้าน เป็นผู้จัดซื้อของใช้จำเป็นของครอบครัว เป็นผู้อบรมบ่มนิสัยเด็ก รวมทั้งการทำงานอาชีพเสริม หัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ นอกจากนี้ ผู้หญิงยังมีบทบาทในงานนอกบ้านด้วย คือ ช่วยแบ่งเบาภาระของสามีในงานไร่นา (กรณียังทำนา) และช่วยกิจกรรมของชุมชน เช่น ร่วมงานบุญ งานประเพณี งานเทศกาลต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ช่วยงานสังคมของเพื่อนบ้าน รวมทั้งงานอาสาสมัครเพื่อประโยชน์ของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ชุมชนสันพระ เนตรไม่อาจหลีกเลี่ยงได้นั้น ส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวค่อนข้างมาก โดยเฉพาะด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์ในครอบครัว และกระทบต่อผู้หญิงและเยาวชนโดยตรง การอบรมเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งจริยธรรมทางเพศ ซึ่งเคยเป็นบทบาทที่เข้มงวดของสถาบันครอบครัวถูกปล่อยปละละเลย จากการเข้าไปศึกษาชุมชนและพูดคุยกับชาวบ้านสันพระเนตร พบว่า เด็กและเยาวชนได้รับการอบรม ดูแล เอาใจใส่จากสถาบันครอบครัวลดน้อยลง เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น โครงสร้างของครอบครัวได้เปลี่ยนไปจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว และมีขนาดครอบครัวโดยเฉลี่ย 4 คน การที่พ่อแม่ส่งลูกไปอยู่กับญาติพี่น้อง หรืออยู่ตามลำพังในต่างจังหวัดเพื่อการศึกษาเล่าเรียน การที่แม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ปัญหาการหย่าร้างและความรุนแรงในครอบครัว นอกจากนี้ ปัจจัยแวดล้อมภายนอกในภาวะสังคมปัจจุบันของชุมชนสันพระเนตร ทำให้เกิดปัญหาการปรับตัว ซึ่งบางครั้งทำให้เยาวชนหาทางออกหรือทางเลือกที่เหมาะสมไม่ได้ ประกอบกับอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างประเทศได้สร้างค่านิยมที่ไม่เหมาะสมแก่เยาวชนโดยทั่วไปด้วย

ดังนั้น ในการศึกษาภาวะสุขภาพอนามัยของชุมชนสันพระเนตร จึงต้องคำนึงถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนด้วย ซึ่งในชุมชนสันพระเนตรนี้มีปัจจัย 2 ด้านที่ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงและขัดจำกัดในการแพร่กระจายของการติดเชื้อเอชไอวี คือ ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมที่ถูกส่งผ่านมาทางกระบวนการอบรมเรียนรู้ระเบียบทางสังคม และวัฒนธรรม ภายในครอบครัว เครือญาติ และชุมชน กับปัจจัยที่เกิดจากค่านิยมใหม่ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมบริโภคนิยม

ในเชียงใหม่และชุมชนชานเมืองอย่างสันพระเนตร อยู่ใกล้เคียงและมีธุรกิจบริการทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏในกิจการที่เป็นสำนัก โรงแรม โรงน้ำชา ไนท์คลับ บาร์เบียร์ บาร์ร่าว่ง บาร์อ็อกโก คิสโกเฮค ร้านอาหาร คอฟฟี่ช็อป คาเฟ่ คอกเทลเลาจน์ ผับ อาบอบนวด นวดแผนโบราณ ร้านเสริมสวย ร้านตัดผมชาย นางทางโทรศัพท์ (บ้าน, หอพัก) และในรูปแบบอื่น ๆ เหล่านี้มีจำนวนมากมายเพื่อสนองความต้องการของชายนักเที่ยวในแต่ละกลุ่มอายุ และสำหรับวัยรุ่นในชุมชนสันพระเนตรเคยไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นบ้าง แต่เมื่อถามถึงการไปใช้บริการทางเพศจะตอบว่าไม่ไปเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะ พ่อแม่ ไม่สนับสนุนให้ลูกของตนไป ซึ่งก็ไม่น่าขัดว่าด้วยเหตุผลการคำนึงถึงจริยธรรม หรือความกลัวของพ่อแม่ว่าจะ

มีผลเสียต่อสุขภาพของลูกชายคน และอีกประการหนึ่งคือ การที่เด็กวัยรุ่นในชุมชนยังอยู่ในโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย จึงยังมีสถานภาพเป็นนักเรียน นักศึกษาอยู่ ทำให้มีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่ควร สำหรับกลุ่มชายวัยรุ่นใหญ่ที่ไปใช้บริการทางเพศนั้น ส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่ทำงานในอาชีพที่ต้อง เดินทางบ่อย ๆ และผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการใช้แรงงาน ส่วนกลุ่มที่รับราชการ ค้าขายและรับจ้างที่ไม่ต้องใช้แรงงานมาก เมื่อมีการซักถามเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว โดยผ่านกลุ่มแม่บ้านและโดย เจ้าตัวเอง ดูเหมือนจะเป็นข้อห้ามของชายกลุ่มนี้ แต่มีแนวโน้มจะมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อน แต่งงานกับคูรักรักของตนมากกว่า

ดังนั้น ปัจจัยอีกประการหนึ่งของการติดเชื้อโรคเอดส์ในชุมชนสันพระเนตร ที่เห็นว่า ไม่ควรมองข้าม คือ ค่านิยมในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน เด็กวัยรุ่นชาย อาจมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานได้ทั้งกับหญิงบริการ (แม้มีจำนวนไม่มากนักก็ตาม) และคูรักรักของตน ในการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคูรักรักนั้น มักไม่มีการใช้ถุงยางอนามัย เพราะเห็นว่าถุงยางอนามัย จะทำลายอารมณ์และความรู้สึกของกันและกัน ฉะนั้น โอกาสที่จะแพร่เชื้อให้กับคูของตนจึงเป็นไปได้ หากคนใดคนหนึ่งมีเชื้ออยู่

ส่วนกลุ่มผู้หญิงวัยรุ่นในชุมชน ถึงแม้จะมีการรับรู้เรื่องพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อโรคเอดส์ก็ยังคงต้องอาศัยบุคลากรทางคำานสาธารณสุข มาจัดบริการให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อเสนอทางเลือกให้กับกลุ่มผู้หญิงกลุ่มนี้ สามารถใช้ป้องกันตนเองจากการติดเชื้อโรคเอดส์ได้

ระบบครอบครัวของชุมชนที่ประกอบไปด้วย กลุ่มคนในเพศและวัยต่างกัน กำลังได้รับผลกระทบอย่างยิ่งต่อการแพร่ระบาดของติดเชื้อโรคเอดส์ คุณค่าของชีวิตครอบครัวเป็นพื้นฐาน คุณค่าชีวิตในสังคม ถ้าระบบครอบครัวอ่อนแอก็ส่งผลถึงการเสียระเบียบของสังคมใหญ่โดยภาพรวม ด้วย ดังนั้น การป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ ควรเริ่มจากระบบครอบครัว โดยเน้นที่จริยธรรม ทางเพศที่ไม่เอื้อต่อการสร้างพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อโรคเอดส์ ซึ่งทั้งหญิงและชายต่างก็มีบทบาทและหน้าที่เท่าเทียมกัน ในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ในเรื่องของความเชื่อและแบบแผนพฤติกรรมในเรื่องสุขภาพอนามัยของชาวบ้านในชุมชนลันพระเนตร ยังคงมีลักษณะการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านผสมผสานอยู่อย่างมาก ทั้งนี้ เพราะเป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของทุกชุมชน ที่จะมีแนวทางการอธิบายสาเหตุของการเจ็บป่วย วิธีการแก้ไข (การรักษา) ตลอดจนคำอธิบายในความสำนึกและความล้มเหลวของการรักษาแต่ละครั้งด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการอบรมทางสังคม และชาวบ้านในชุมชนถือเป็นแนวทางปฏิบัติกันมาโดยตลอด เช่น การรักษาพยาบาลตามความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี ที่มีทั้งการส่งผี การสุมา การบนบาน และการเซ่นไหว้ การรักษาโรคด้วยสมุนไพรและเวทมนต์คาถา ที่ต้องอาศัยหมอยาและความรู้จากคัมภีร์ใบลาน หรือพิสาที่มีอยู่มากมายในวัด รวมทั้งมีรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนของพิธีกรรมการรักษาอีกมาก ความคิดเรื่องขวัญในการรักษาพยาบาลที่ชาวบ้านเชื่อว่า ขวัญของคนปกติมี 32 ขวัญ แต่เมื่อใดที่ขวัญตกหล่นหายไป เนื่องจากตกใจ ขวัญตกไปท่องเที่ยวที่อื่น ถูกผีร้ายชักพาออกไปจากตัวหรือเจ้าตัวไปท่องเที่ยว แล้วขวัญก็เที่ยวสนุกลืมกลับเข้าร่าง ฯลฯ ทำให้ขวัญอยู่ไม่ครบองค์ พิธีสู่ขวัญจึงเป็นพิธีร้องเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับเจ้าของ ให้หายจากเจ็บไข้ได้ป่วยหรือความตกใจกลัว นอกจากนี้ยังมีการรักษาพยาบาลด้วยการใช้รางทรง และการรักษาโรคตามความเชื่อของลัทธิพราหมณ์ เช่น ความเชื่อในเรื่องของเคราะห์และการส่งเคราะห์ ความเชื่อเรื่องชะตา ไหราศาสตร์และฤกษ์ยาม ความเชื่อทุรภูแบบที่กล่าวมา รวมกับการรักษาพยาบาลแบบใหม่ถูกนำมาใช้อย่างผสมผสานกัน ชาวบ้านมีภูมิปัญญาในการเลือกใช้วิธีการรักษาตามความเชื่อ ทั้งที่เป็นแบบพื้นบ้านและวิทยาศาสตร์ การแพทย์แผนใหม่ ทั้งนี้ เพราะหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของระบบความเชื่อ คือ ใช้เป็นเครื่องขัดเซยทางอารมณ์ ด้วยว่าชีวิตของบุคคลมิได้อธิบายด้วยเหตุผลได้ในทุกปรากฏการณ์ ดังนั้น สิ่งที่อธิบายไม่ได้ด้วยเหตุผลหรือไม่อยากอธิบาย การใช้ความเชื่อและการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านจึงยังคงทำหน้าที่สำคัญอยู่ และชาวบ้านยังคงใช้วิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านในการวินิจฉัยและรักษาโรคของผู้ที่ได้รับเชื่อโรคเอดส์ด้วย

ลักษณะการพึ่งตัวเองโดยใช้การรักษาพยาบาลพื้นบ้านนี้ ถ้าพิจารณาในด้านบวกอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบการรักษาพยาบาลที่ไม่ขัดแย้งกับแนวทางการแพทย์แผนใหม่ จะช่วยให้ชาวบ้านดูแลกันเองในเบื้องต้นได้ โดยไม่ต้องเสียค่ารักษาพยาบาลและเป็นการรักษาอย่างมีขวัญและกำลังใจ แต่หากพิจารณาในด้านลบถึงการพึ่งตัวเองสูงในพฤติกรรมทางด้านสุขภาพอนามัยนี้อาจเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของระบบสาธารณสุขได้ทางหนึ่งว่า พื้นฐานสำคัญมาจากการกระจายตัวของบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม

สถานีนอนามัยเปิดให้บริการแก่ประชาชนในตำบลสันพระเนตร
เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2517

งานบริการในความรับผิดชอบ เช่น งานอนามัยแม่และเด็ก งานวางแผนครอบครัว
งานโภชนาการ งานอนามัยโรงเรียน งานรักษาพยาบาล งานควบคุมโรคติดต่อ ฯลฯ